

WŁADYSŁAW KONOPCZYŃSKI

FRYDERYK WIELKI A POLSKA

**Kolekcja
Emila Kornasia**

POZNAŃ
INSTYTUT ZACHODNI
1947

SPIS TREŚCI

WSTĘP

Pierwszorzędny temat leżący odłogiem. Prawo i obowiązek polskiej historio-
grafii. Od słodkich słów do strasznych czynów. Małomówność pruskich
Tacytów. Czas już o tym mówić głośno 5

ROZDZIAŁ I.

Złowrogie kontrasty. Polska najspokojniejszą sąsiadką Prus. Dzieło Fryde-
ryka Wilhelma I. Królewicz-marzyciel. Dezerter na pokucie. Tradycja Hohen-
zollernów góra. Pierwsze zetknięcie z Sasami i Polakami i pierwsze fantazje
polityczne. Ożenek królewicza. Hohenzollernowie wobec wojny o tron polski.
Fryc wśród Sarmatów w Królewcu. Jego horyzonty polityczne w Rheins-
bergu. Examen du „Prince” de Machiavel. Co zrobiła z Fryderyka
masoneria? Stan porachunków polsko-pruskich. Malkontenci do usług.
Ostatni gest króla-kaprala: pogrom klasztoru w Paradyżu 11

ROZDZIAŁ II.

List powitalny Fryderyka II do Augusta III. Niedośzły hołd „ewentualny”
w Królewcu. Paradyż a Liège. Podkopy pruskie pod sejmem 1740 r. Magiczny
wpływ na Petersburg. Zabór Śląska i znaczenie tej zmiany dla Polski. August
i Brühl na rozdrożu. Plany konfederacyjne Potockich. Hohenzollern uczy
Polaków szanowania traktatów. Ostrzeżenie Stanisława Poniatowskiego ojca.
Córka nauczka dla Sasów na Morawach. Po Śląsku kolej na Pomorze. Familia
Czartoryskich przeciw Prusom. Kto przeważa nad Nową? Sejm grodzieński
1744 r. August III się chwieje. Dalsze zabiegi pruskie w Petersburgu. Piasco
ministra d'Argenson. Wszystkie sejmy skazane na zagładę. Cel pruski:
Polska bez skarbu, bez wojska, bez rządu, bez władzy prawodawczej. Sejm
1752 roku. Fryderyk wobec sprawy sukcesyjnej. Testament polityczny 1752 r. 33

ROZDZIAŁ III.

Kto był sprawcą wojny siedmioletniej? Fryderyk i Kaunitz. Tajny cel kon-
wencji westminsterskiej. Księga pruskiej dyplomacji. Instrukcja dla gene-
rała Lehwaldta. August III nudzi się w „neutralnej” Polsce. Co Rzecz-
pospolita miała do zarobienia na wojnie siedmioletniej? Propaganda pam-
fletowa berlińska. Zadnych konfederacji! Jak radzono o nas bez nas? Prusy
Wschodnie i Zachodnie pod rosyjską okupacją. Wielbiotele Fryderyka W.
w Polsce. Benoit wobec opozycji. Jego krećła robota na sejmach. Działanie
przez Polskę na Portę Otomańską. Zbrojne wizyty Wobersnowa, Dohny,
Goltza, Platena w Wielkopolsce. Porwanie Sułkowskiego — bez następstw 59

ROZDZIAŁ IV.

Ofensywa pokojowa Pitta i Fryderyka II w r. 1759. Licet injusta petere. Jeremiada nad niedoszłym rozbiorem Prus (1757). Instrukcja na kongres. Plany Szuwałowów i chana Krym Gireja. Falszerski proceder w mennicach: królewieckiej, wrocławskiej i lipskiej. Wykonawcy i pośrednicy. Ogrom szkody. Późna samoobrona. Piotr III ratuje Prusy, wchodzi w plany zabórce. Lossow i jego huzarzy w Wielkopolsce. Kontyngenty zbożowe pod terrorem. Polowanie na kolonistów. Komisja burmistrza Muthmanna w Dreźnie. Zgorszenie nawet wśród Prusaków. Ostatnie gwałty. Pokój w Hubertsburgu bez aneksji

75

ROZDZIAŁ V.

Zbliżenie prusko-rosyjskie po wojnie siedmioletniej. Jego ogniwem sprawa polska. Stanisław Poniatowski junior wspólnym kandydatem do tronu. Jego stosunek do Fryderyka II. Czartoryscy chcą zamachu stanu. Nikita Panin w roli opiekuna Polski i przyjaciela Prus. Misja Kayserlinga i Repnina na elekcję. Czernyszew aneksjonista. Dlaczego w r. 1763 nie doszło do rozbioru Polski? Pruska mistyfikacja w Konstantynopolu. Traktat 11 kwietnia 1764 odracza zaspokojenie pruskich pożądlwości, kładzie kres prusofilstwu, ale też ratuje odrodzenie Polski. Benoit dopłnował Kayserlinga. Andrzej Mokronowski w Berlinie. Fryderyk zabrania księciu Henrykowi kandydować. Rekomendacje dla Poniatowskiego — skuteczne

89

ROZDZIAŁ VI.

Potrójne zadanie destrukcji w Polsce. Prusy w „systemie północnym” Katarzyny II. Solms czuwa nad liberum veto. Panin w pruskim zaprzęgu. Również Austria, Turcja i Rzym papieski popierają dążenia Fryderyka. Uchwała o ciele generalnym, Protest Benoita. Komora w Kwidzynie. Wstawiennictwo Rosji. Misja Goltza w Warszawie. Panin skłania Polaków do odwrótu, Prusaków do zaniechania represyj. Chodzi głównie o sukces w sprawie dysydenckiej. Saldern w Poczdamie. Polska „nietolerancja” na tle europejskim. Właściwe intencje Fryderyka. Jednak Benoit będzie trabantem Repnina. Jego nowy, osobny tryumf: utwierdzenie liberum veto. Fryderyk znów szemrze i zacieśnia sojusz z Katarzyną przeciw Austrii. Nagroda w przyszłości. Ostatni apel polskich republikantów do Berlina o ratowanie swobód. Projekt Rady Nieustającej podjęty w Petersburgu. Połowiczne reformy ocalone

105

ROZDZIAŁ VII.

Konfederacja barska widziana przez pruskie okulary. Dwuznaczna postawa władz pruskich. Uchodźcy na Śląsku. Pani Skórzewska w Poczdamie. Perspektywy zdobyczy: oferty Kaunitza i Choiseula. Fikcyjny projekt hr. Lynara — odrzucony w Petersburgu. Ruch powstańczy w Wielkopolsce i na Pomorzu pod pruskim dozorem. Generalność szuka nowego króla. Elektorka saska w Berlinie. Złudzenia konfederatów. Fryderyk radzi Katarzynie zniszczyć Czartoryskich. Benoit suflerem Wołkońskiego. Ks. Henryk w Carskim Siole. Saldern w Warszawie. August Sułkowski i jego plany. Kandydatura heska. Stanisław porwany przez konfederatów. Charakterystyczna korespondencja Pułaskiego i Zaremby z generałami pruskimi. Koniec złudzeń

127

ROZDZIAŁ VIII.

Targ o pierwszy zabór pruski. Skrupuły ministrów Fryderyka. Solms obrabia Panina. Jak Austria mimo woli pomogła Prusom. Jej nieszczerłość. Maria Teresa w matni. Jej lzy i „bon appétit“. Lwów dzięki Prusom zamieni się w Lemberg. „W imię Trójcy Przenajświętszej“. „Besitzergreifung“. Wrażenie rozbioru na dworach europejskich. Podeptanie praw człowieka i narodowości. Sens historyczny przewrotu. Opinie Francuzów i Anglików. Spóźnione zale Marii Teresy i Katarzyny. Opór Polaków i ich króla. Jak go złamać? Świetne polemiki Feliksa Łoyki. Stackelberg główny egzekutor. Reytan. Tryumf Benoita. Dyktaty warszawskie 1773 roku. Nierówność działań 145

ROZDZIAŁ IX.

Dodatkowe rozkosze rozbioru. Kordon pruski w Wielkopolsce i na Pomorzu w latach 1770—2: najpierw sanitarny, potem aprowizacyjny. Obławy na chłopów i dziewczęta. Nieobliczalne łupy. Oburzenie powszechne. Typowy pruski generał Belling. Fałszerstwo monety wznowione. Brudne ręce oficerów pruskich. Komisja Skarbowa demaskuje nadużycie. Sprawa reformy rządu w pozostałej Polsce. Czujność Benoita. Walka o Radę Nieustającą. Nowy atak Polaków na liberum veto — i nowe zwycięstwo Prus nad Rosją. Odrębny pogląd Fryderyka na polskie elekcje. Prasa europejska na pasku albo pod terrorem dworów zaborczych. Fryderyk szkaluje Polaków. „La Guerre des Confédérés“ wykwitem jego ducha — nie doceniona w Paryżu i w Petersburgu 165

ROZDZIAŁ X.

Toruń pod pruskim obuchem. Najlepiej miasto ogłodzić. Nieskuteczna opieka Katarzyny II. Zajęcie portu gdańskiego. Państwa morskie wobec tego zamachu. Interwencja Wielkiej Brytanii. Od zaboru do kradzieży. Uzurpacje Austrii i Prus. Pomysł Hertzberga. „Grenzzug“ Brenckenhoffa. Józef II dotrzymuje kroku Fryderykowi. Moralne oburzenie Katarzyny, jej nacisk na Berlin i Wiedeń. Dalsze odkrycia demarkatorów. Drugi plan Hertzberga. Kwilecki w Berlinie, Branicki w Petersburgu — trafia do Potiomkina. Maria Teresa bierze na siebie odium uzurpacji. Rozgraniczenie się odwieka. Jak poszło ono między Polską i Rosją? Przedwczesny hołd w Inowrocławiu. Panin nie grozi, bo kupiony. Stackelberg rozbraja ks. Henryka. Konwencja demarkacyjna 22 sierpnia 1776. Jeszcze trochę „jajeczniczy“ 185

ROZDZIAŁ XI.

Ruina gospodarcza Polski w chwili rozbioru. Fryderyk obmyśla traktat handlowy. Interesy prowincjonalne a państwowe Prus. Badania przygotowawcze. Zabiegi o monopol solny. Gdańsk nie dopuszczony do układów. Interesy galiczyjskie w złych rękach. Pierwsza propozycja Fryderyka odrzucona. Brutalny fiskalizm de Launaya. Traktat 19 marca 1775 wymuszony naciskiem trzech dworów. Prusacy pierwsi go łamią, choć widzą swe bezprawie. Skutki traktatu dla różnych krajów państwa pruskiego. Skargi i spory bez końca. Wpływ polityki pruskiej na losy polskiego zboża, drewna i wełny. Dalsza walka o sól. Kompania Handlowo-Morska. Ofensywa fiskalna na Gdańsk. Szykany, egzekucje, bojkot. Stolzenberg. Blokada Gdańska w r. 1785. Nieszczere wstawianictwo imperatorowej 205

ROZDZIAŁ XII.

Antypatie narodowe Fryderyka. Stosunek do Polaków. Dwa wyjątki: biskup Ignacy Krasicki i pani Skórzewska. Słazacy pod rządem austriackim a pruskim. Mieszkańcy pierwszego zaboru. „Liederlich Zeug”. Najzdatniejsza jeszcze drobna szlachta. Sekwestracja starostw i królewszczyzn. Sprawa poddanych wspólnych. Grożąca im konfiskatę dóbr uchyla Katarzyna II. Mieszanka osadnicza. Stosunki narodowościowe na Śląsku. Germanizacja przez Kościół i szkołę. Niski poziom szkolnictwa. Odpór legalny. Łagodniejsze metody na Pomorzu. Sukces wśród drobnej szlachty. Antysemityzm i filosemityzm Fryderyka II

227

ROZDZIAŁ XIII.

Starość nie radość. Europa po zakończonym rozbiorze. Nastroje w Polsce. Dwa przesilenia: tatarskie i bawarskie. Poniatowski po stronie Hohenzollerna? Fałszywa wersja na ten temat. Wojna „kartoflana”. Fryderyk w strachu prosi Katarzynę o opiekę nad Niemcami. Rosyjska gwarancja wolności Rzeszy Niemieckiej. Dalsze obawy króla pruskiego. Plan zamienny Hertzberga znów odrzucony. Plan morderczy Potiomkina — uchylony. Zjazd w Mohylewie. Ostatnie westchnienia do Katarzyny. Fryderyk wobec kwestii wschodniej. Drugi kryzys tatarski. Fürstenbund. Pożegnalne głosy o Polsce. Król historiograf. Ostatnia redakcja jego doktryny politycznej. Ponure horoskopy przed śmiercią. Pod powłoką tresury — rozkład moralny. Dzięki komu monarchia przetrwała pogrom jenański

241

Bibliografia

265

Skorowidz

273